

і займається департамент соціального захисту громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи, спільно з Луганським науково-дослідним інститутом соціально-трудових відносин Мінпраці.

У Міністерстві праці переконані: соціальний ефект у разі прийняття Концепції дозволить пом'якшити існуючий дисбаланс між фінансовими витратами, необхідними на реалізацію «чорнобильського» закону, та реальними фінансовими можливостями держбюджету, сприятиме ефективному використанню бюджетних коштів та посиленню рівня соціального захисту саме найбільш незахищених верств постраждалого внаслідок Чорнобильської аварії населення

[Metadata, citation and](#)

of Vadym Hetman Kyiv National Economic University

нів державної влади та органів місцевого самоврядування щодо забезпечення соціально-економічних прав населення, яке постраждало, а саме: відновлення виробничих зв'язків та соціальної інфраструктури, реабілітація сільськогосподарських та лісових угідь, перепрофілювання виробництв, заохочення виробничої діяльності, відшкодування збитків, завданих Чорнобильською катастрофою.

Література

1. Конституція України // Відомості Верховної Ради України. — 1996. — № 30. — Ст. 16.

2. Закон України «Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи» від 28 лютого 1991 року [Електронний ресурс]: — Режим доступу: zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=796-12.

Сергієнко Н.А.,

студентка 4 курсу юридичного факультету
Київського національного економічного
університету імені Вадима Гетьмана

ПРОБЛЕМИ ПЕНСІЙНОГО ЗЕБЕЗПЕЧЕННЯ ОСІБ, ПОСТРАЖДАЛИХ УНАСЛІДОК ЧОРНОБИЛЬСЬКОЇ КАТАСТРОФИ

Чорнобильська катастрофа торкнулася долі мільйонів людей, страшна за силою та наслідками техногенна катастрофа зруйнувала не тільки домівки, а й життя мільйонів українців, сотні тисяч

втратили здоров'я. Для участі у ліквідації наслідків аварії залучалися різні категорії громадян: жителі постраждалих населених пунктів, працівники підприємств та організацій розташованих у зоні аварії, з усіх куточків країни у зону лиха направлялися загони спеціалістів різних галузей, лікарів. Для виконання найвідповідальніших та найнебезпечніших робіт залучалися військові та військовозобов'язані, призвані на спеціальні військові збори для виконання ліквідаційних та відновлювальних робіт у зоні аварії.

Відповідно до ст. 46 Конституції України, право на соціальний захист гарантується загальнообов'язковим держаним соціальним страхуванням.

Ст. 50 Конституції України закріплює право громадян на відшкодування шкоди, пов'язаної з порушенням права на безпечне для життя і здоров'я довкілля, тому створення системи соціального захисту громадян від наслідків Чорнобильської катастрофи стало обов'язком держави [1].

Проблематика соціального забезпечення чорнобильців активно обговорюється в наукових колах: проводяться наукові конференції національного та міжнародного рівня, публікуються наукові статті тощо.

Чорнобильській проблематиці були присвячені наукові праці В.П. Опришка, Ю.Г. Рубана та інших учених.

У контексті наукових досліджень вищезазначеної сфери, значно менше уваги приділяється темі пенсійного забезпечення чорнобильців крізь призму колізій правового регулювання обчислення пенсій, компенсацій та допомог громадянам, постраждалим унаслідок Чорнобильської катастрофи.

Дана доповідь присвячена проблемі пенсійного забезпечення осіб, постраждалих унаслідок Чорнобильської катастрофи в аспекті аналізу законодавчої бази, що регулює дану сферу та її колізій.

Першим законодавчим актом, покликаним вирішити питання пенсійного забезпечення чорнобильців, став Закон України «Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи» від 28.02.1991 р. № 796-ХІІ (надалі — Закон № 796-ХІІ). Вищевказаним законом передбачалися такі компенсації та пенсії для осіб віднесених до категорій 1—4 [3].

Відповідно до ст. 48 Закону № 796-ХІІ, компенсації за шкоду заподіяну здоров'ю, особам, які стали інвалідами внаслідок Чорнобильської катастрофи, учасникам ліквідації наслідків аварії на Чорнобильській АЕС, сім'ям за втрату годувальника виплачується в таких розмірах: 1) інвалідам 1 групи — 60 мінімальних заробітних плат; 2) інвалідам 2 групи — 45 мінімальних заробітних

плат; 3) інвалідам 3 групи — 30 мінімальних заробітних плат; 4) дітям-інвалідам — 10 мінімальних заробітних плат; 5) сім'ям, які втратили годувальника, — 60 мінімальних заробітних плат; 6) батькам померлого — 30 мінімальних заробітних плат [3].

Крім того, передбачена виплата щорічної допомоги на оздоровлення. Стаття 49 Закон № 796-XII передбачає, що пенсії особам, віднесеним до категорій 1, 2, 3, 4, встановлюються у вигляді: а) державної пенсії; б) додаткової пенсії за шкodu, заподіяну здоров'ю, яка призначається після виникнення права на державну пенсію [3].

Додаткова пенсія за шкodu заподіяну здоров'ю, особам віднесеним до категорії 1 виплачується у розмірах: 1) інвалідам 1 групи — 100 % мінімальної пенсії за віком; 2) інвалідам 2 групи — 75 % мінімальної пенсії за віком; 3) інвалідам — 3 групи, дітям інваліда, а також хворим унаслідок Чорнобильської катастрофи на променеvu хворобу — 50 % мінімальної пенсії за віком, відповідно до ст. 50 Закону № 796-XII [3].

Відповідно до ст. 54 Закону № 796-XII, державна пенсія особам, віднесеним до категорії 1, не може бути нижчою, ніж: 1) по 1 групі інвалідності — 10 мінімальних пенсій за віком; 2) по 2 групі інвалідності — 8 мінімальних пенсій за віком; 3) по 3 групі інвалідності — 6 мінімальних пенсій за віком; 4) дітям-інвалідам — 3 мінімальних пенсії за віком [3].

Усі розрахунки розмірів компенсаційних виплат та пенсій у Законі № 796-XII передбачені відповідно до мінімальної заробітної плати та мінімальної пенсії за віком. На час прийняття Закону № 796-XII поняття прожиткового мінімуму та мінімальної пенсії за віком були зовсім різними. Мінімальні заробітні плати не корелювались з прожитковим мінімумом.

На час прийняття Закону № 796-XII (1991 рік) усі вимоги статей 48—50, 54 вищезазначеного акту могли бути виконані. Впродовж 1991—2010 років величина мінімальної заробітної плати та мінімальної пенсії за віком визначалась відповідно до різних законів та підзаконних актів. Так, розмір мінімальної пенсії за віком визначався відповідно до постанов Кабінету Міністрів України. У відповідності зі змінами мінімальних пенсій за віком змінювались і мінімальні пенсії для інвалідів-ліквідаторів аварії на ЧАЕС, розміри компенсаційних виплат передбачених ст. 48, 52 Закону № 796-XII встановлювались постановами Кабінету Міністрів України в абсолютних величинах.

Так, Постановою Кабінету Міністрів України від 20 грудня 1991 року № 369 розмір мінімальної пенсії за віком було вста-

нов-лено на рівні розрахункового мінімального споживчого бюджету людини, що старша працездатного віку — 221 крб на місяць [5]. Надалі, у зв'язку зі зростанням прожиткового мінімуму, зміною мінімальної пенсії за віком перераховувались і пенсії чорнобильцям. Але, протягом усього періоду розміри пенсій та компенсаційних виплат напряму залежали від мінімальної пенсії за віком, встановленої відповідно до постанов уряду. Так, наприклад, згідно Постанови Кабінету Міністрів України від 19.03.1996 року № 342 мінімальна пенсія за віком затверджена у розмірі 15 грн, отже, мінімальна пенсія по інвалідності 3 групи ліквідатора аварії на ЧАЕС з 01.03.1996 року складала 97 грн 50 коп. [6]. Останнє таке підвищення проведено з 1 вересня 2004 року відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України від 13.07.2004 року № 894. З 1 вересня 2004 року були збільшені на 12 % пенсії, призначені відповідно до частини четвертої статті 54 Закону № 796-XII.

З 1 січня 2004 року вступив у дію Закон України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування». Цим законом було внесено ряд суттєвих змін у пенсійне забезпечення широких верств населення. З 1 вересня 2004 року вперше встановлено розмір мінімальної пенсійної виплати на рівні прожиткового мінімуму для осіб, які втратили працездатність (ст. 28) [4]. Але такі зміни в пенсійному законодавстві ніяким чином не зачепили пенсіонерів-чорнобильців. Розміри пенсій та компенсаційних виплат залишались низькими, і з 1 вересня 2004 року і ліквідатори і евакуйовані з зони відчуження стали отримувати пенсійну виплату у розмірі 284 грн 69 коп. (на рівні прожиткового мінімуму для осіб, які втратили працездатність станом на 01.09.2004 р.).

З метою здійснення подальших заходів щодо диференціації розмірів пенсій, Постановою Кабінету Міністрів України від 07.12.2005 року № 1293 було збільшено розмір пенсії, призначеної відповідно до ст. 54 Закону № 796-XII: у 3,5 разу збільшено пенсію по інвалідності учасникам ліквідації наслідків аварії у 1986 році; у 2,5 разу — пенсію по інвалідності учасникам ліквідації наслідків аварії у 1987—1990 роках та евакуйованим у 1986 році із зони відчуження [7]. Цією ж постановою затверджено і нові розміри мінімальних розмірів пенсій для зазначеної категорії пенсіонерів. А саме: мінімальний розмір пенсії для: 1) інвалідів з числа учасників ліквідації наслідків аварії на ЧАЕС, щодо яких встановлено причинний зв'язок інвалідності з Чорнобильською катастрофою, 1 групи — 540 грн, 2 групи — 500 грн, 3 групи — 67 грн; для інших інвалідів, щодо яких встановлено причинний

зв'язок інвалідності з Чорнобильською катастрофою, 1 групи — 440 грн, 2 групи — 400 грн, 3 групи — 370 грн [7]. Ця постанова набрала чинності з 1 січня 2006 року і дозволила значно збільшити розміри пенсій для інвалідів-ліквідаторів аварії на Чорнобильській АЕС та евакуйованим із зони відчуження. Але індекси споживчих цін, прожитковий мінімум та розміри пенсій, визначених згідно інших законів у 2006—2007 роках неодноразово зростали. Рівень розвитку економіки та державний бюджет не дозволяли виконувати вимоги ст. 50, 54, 67 Закону № 796-XII та виплачувати пенсії інвалідам у розмірі 10, 8 та 6 прожиткових мінімумів. Відповідно до Закону України «Про державний бюджет України на 2008 рік та внесення змін до деяких законодавчих актів» у ст. 54 Закону № 796-XII були внесені зміни, але практично відразу нові розміри пенсійних виплат виявилися меншими ніж виплати, призначені за іншими законами.

Постановою Кабінету Міністрів України від 28.05.2008 року № 530 затверджено нові розміри мінімальних пенсій по інвалідності, призначених відповідно до ст. 54 Закону № 796-XII, та розміри додаткових пенсій за шкоду, заподіяну здоров'ю відповідно до статті 50 Закону № 796-XII, подальше зростання мінімальних пенсій по інвалідності, внаслідок захворювання отриманого у зв'язку з виконанням робіт по ліквідації наслідків аварії на Чорнобильській АЕС, передбачено Постановою Кабінету Міністрів України від 16.07.2008 року № 654 [8; 9].

На сьогоднішній день велика кількість пенсіонерів—ліквідаторів наслідків аварії на Чорнобильській АЕС та евакуйованих із зони відчуження звертаються до суду для захисту своїх інтересів. Така ситуація виникла у зв'язку з колізією чинних законів та підзаконних актів.

Призначення та виплата пенсій чорнобильцям проводиться відповідно до чинної Постанови Кабінету Міністрів від 16.07.2008 року, положення якої суперечать нормам ст. 48, 50, 54, 67 Закону № 796-XII.

Статтею 28 Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» передбачено, що норми цієї статті використовуються виключно для розрахунків, які проводяться по цьому закону [4]. На даний час, якщо застосовувати норми ст. 28 ЗУ «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» для розрахунку пенсій по інвалідності відповідно до ст. 50 та 54 Закону № 796-XII, розмір пенсії складав би: по першій групі — 8250 грн, по 2 групі — 6562 грн 50 коп. по 3 групі — 4875 грн. Чи посилено це для держави?

Таким чином, склалася ситуація, що фактично призначення та виплата пенсій чорнобильцям проводиться відповідно до чинної Постанови Кабінету Міністрів від 16.07.2008 року, яка не відповідає положенням Закону № 796-XII. Громадяни змушені звертатися до суду з позовними заявами про перерахунок та виплату державної та додаткової пенсії відповідно до ст. 48, 50, 54, 67 Закону № 796-XII.

Варто звернути увагу на наступний аспект: нерідко суди при розгляді подібних справ, задовольняють позовні вимоги частково — лише щодо перерахунку та виплати державної та додаткової пенсії за останні 6 місяців. Застосування строку у 6 місяців суди мотивують положеннями ч. 2 ст. 99 КАС України (з моменту набрання законної сили ЗУ «Про судоустрій та статус судів») [2].

Проте, вищезазначена практика вирішення адміністративних справ, не відповідає вимогам ст. 159 КАС України щодо законності та обґрунтованості рішення суду у зв'язку з наведеним нижче.

Ч. 2 ст. 99 КАС України передбачає, що для звернення до адміністративного суду за захистом прав, свобод та інтересів особи встановлюється шестимісячний строк, який, якщо не встановлено інше, обчислюється з дня, коли особа дізналася або повинна була дізнатися про порушення своїх прав, свобод чи інтересів [2].

Зауважу, що дана норма закону є нормою процесуального закону — КАС України. А ст. 1 КАС України зазначає, що Кодекс адміністративного судочинства України визначає юрисдикцію, повноваження адміністративних судів щодо розгляду адміністративних справ, порядок звернення до адміністративних судів та порядок здійснення адміністративного судочинства.

Отже, ч. 2 ст. 99 КАС України визначає один з елементів порядку звернення до адміністративного суду — а саме строк, упродовж якого можливе звернення до адміністративного суду за захистом порушених прав та інтересів, а не строк, тривалість якого має враховуватись при зобов'язанні органу владних повноважень провести перерахунок та виплату державної та додаткової пенсії, доплати.

Законодавчими актами матеріального права не передбачено, що захист прав має обмеження в часовому вимірі у випадку, якщо такі права захищаються в судовому порядку.

Отже, КАС України встановлює тільки строк, упродовж якого особа може звернутись до адміністративного суду для захисту своїх порушених прав (тобто, тільки строк на звернення).

Строки щодо самого захисту права (в даному випадку: строки, впродовж яких право вже є порушеним і потребує відновлення, і строки, впродовж яких право може порушуватись і надалі, якщо його не відновити зараз) нормами законодавства не обмежені.

Тому суди мають відновлювати порушене право в цілому — з врахуванням усього строку його порушення та унеможливаючи подальші порушення.

Проаналізувавши вищенаведене можна дійти висновку, що колізії законодавства нерідко спричиняють неможливість безспірної реалізації громадянами своїх законних прав, а їх відновлення можливе лише в судовому порядку. Кількість позовних заяв з приводу визнання неправомірними дій органів Пенсійного Фонду України (надалі — органи ПФУ) щодо відмови у перерахунку і виплаті пенсійного забезпечення чорнобильцям, відповідно до Закону № 796-ХІІ (органи ПФУ посилаються на необхідність здійснення розрахунків відповідно до Постанови КМУ від 16.07.2008 №654) та зобов'язання органів ПФУ здійснити перерахунки та виплати відповідно до Закону № 796-ХІІ є значною. До того ж, суди задовольняють не лише вимоги щодо перерахунку та здійснення виплат державних пенсій, додаткових пенсій тощо за минулий період (період, коли особа вже мала право отримувати їх у розмірі, передбаченому Законом № 796-ХІІ), а й на майбутнє. Але, чи посильні такі обсяги виплати для держави? Питання відкрите.

Література

1. Конституція України від 28.06.1996 р. // Відомості Верховної Ради України (ВВР). — 1996. — № 30. — Ст. 141.

2. Кодекс адміністративного судочинства України від 06.07.2005 р. // Відомості Верховної Ради України (ВВР). — 2005. — № 35—36, 37. — Ст. 446.

3. Закон України від 28.02.1991 р. «Про статус і соціальний захист громадян, постраждалих внаслідок Чорнобильської катастрофи» // Відомості Верховної Ради України (ВВР). — 1991. — № 16. — Ст. 200.

4. Закон України від «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» // Відомості Верховної Ради України (ВВР). — 2003. — № 49—51. — Ст. 376.

5. Постанова Кабінету Міністрів України від 20 грудня 1991 року № 369 Про коригування рівнів пенсій, призначених до введення в дію Закону України «Про пенсійне забезпечення».

6. Постанова Кабінету Міністрів України від 19.03.1996 року № 342 «Про підвищення розмірів пенсій, призначених до 1 березня 1996 р., та порядок обчислення пенсій, що призначаються після 1 березня 1996 року».

7. Постанова Кабінету Міністрів України від 27 грудня 2005 р. № 1293 «Про збільшення розмірів пенсії деяким категоріям громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи».

8. Постанова Кабінету Міністрів України від 28.05.2008 року № 530 «Деякі питання соціального захисту окремих категорій громадян».

9. Постанова Кабінету Міністрів України від 16.07.2008 року № 654 «Про підвищення рівня пенсійного забезпечення громадян».

Тимчик Г.С.,

ст. викл. кафедри теорії та

історії держави і права

ДВНЗ «Київський національний економічний

університет імені Вадима Гетьмана»

ПРАВОВІ ПРОБЛЕМИ ВИЗНАЧЕННЯ ПРАВОВОГО СТАТУСУ ЕКОЛОГІЧНИХ БІЖЕНЦІВ

Однією з актуальних проблем сучасного суспільства є екологічна криза, яка виникає в екологічній системі внаслідок порушення рівноваги під впливом стихійних природних явищ або внаслідок впливу антропогенних чинників. У сучасному світі екологічні проблеми традиційно висувуються на перший план у зв'язку реальною загрозою для життя і здоров'я людей через забруднення навколишнього середовища (наприклад, Чорнобильська катастрофа 1986 року), природні катастрофи (наприклад, землетрус у Японії в березні поточного року), глобальну зміну клімату, нераціональне використання природних ресурсів тощо.

Відтак існування екологічних проблем у світі призвело до появи нового виду вимушеної міграції населення, а відповідно, виділення виду біженців — екологічних.

Підтвердженням існування проблеми екологічних біженців, що постала перед всіма державами, є те, що на сьогодні, за даними Організації Червоного Хреста, у світі нараховується 19,2 млн осіб, які стали біженцями внаслідок екологічних катастроф [5]. Водночас безспірним є той факт, що кількість екологічних біженців може стати дедалі більшою, а міграція, пов'язана з погіршенням стану навколишнього середовища, вже має незворотній характер.

Виникнення певної екологічної катастрофи в певному регіоні створює реальну загрозу життю та здоров'ю громадян і робить неможливим подальше проживання на території екологічного лиха і водночас є передумовою появи екологічних біженців. Наслідком же існування екологічних біженців є неспроможність